

O'ZBEK MAQOM SAN'ATINING YANGI TENDENSIYALARI

Buxoro davlat universiteti Musiqa ijrochiligi va madaniyat kafedrası 12-1vokal 21
guruh talabasi

Saidahmadova Sabrina Jo'shqin qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maqom san'ati va uning bugungi kundagi ravnaqi, uni o'rganish va yosh ijrochilarga o'rgatishga doir bo'lgan masalalar va bu borada foydali maslahatlar berilgan. Ushbu maqola maqom san'atiga qiziquvchi yoshlar uchun umumiy ma'lumotlar beradi hamda ularning maqom haqidagi tasavvurlarini boyitadi
Kalit so'zlar: Maqom, milliy san'at, musiqa, Shashmaqom, maqom markaz

O'zbek xalqining mumtoz musiqa merosi va undagi Shashmaqom buyukligi va badiiy-estetik imkoniyatlarga egaligi bilan boshqa janrlardan ajralib turadi. Maqom xalqimizga berilgan ulkan ma'naviy merosdir. Musiqaning oliy namunasi sifatida yaratilgan bu ajib meros asrlar davomida avaylab-asrab kelingan. Maqom san'ati ikki jarayon negizida, avvalo, ijodiy va ilmiy mahsullar uyg'unligi hamda jonli ijrochilik mezoni yotadi. XXI asrga kelib maqomlar, xususan, Shashmaqom ijrochiligi turli munosabatlar ta'sirida rivojlana boshladi. Bu, albatta, maqomlarning keng ko'lamda rivoj topishiga xizmat qiladi. Shashmaqomni o'rganish va uni ijro etish masalalarida, eng muhimi, zamonaviy ijodiyotida ham turli qarashlar shakllandi. Bugun ham maqomlarning tadqiqoti va ijodiyotida turli ijodiy munosabatlar yuzaga kelmoqda. Maqom san'ati murakkab va "xos"lar san'atidir. Lekin hozirgi zamon taraqqiyotida maqom san'atini keng joriy qilishda, albatta, yangicha yo'nalishlar va usullarda ish olib borish davr talabidir. Shu ma'noda ham O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maqom san'atini takomillashtirishda, eng avvalo, azaliy ijro an'analari asnosida yangi ijod navlarini yaratish bilan mumtoz musiqani rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan 20 dan ortiq qaror va farmoni sohada yangicha munosabatni shakllantirdi. Bugun milliy musiqa san'ati sohasining ta'lim jarayoniga katta e'tibor qaratilmoqda, ilmiy tadqiqot ishlari va ijrochilik mahoratini yaxlit tizim asosida uyg'un rivojlantirish hamda ta'lim va madaniyat muassasalarining integratsiyalashgan tizimi, ya'ni milliy musiqa san'ati klasteri yaratishga muyassar bo'lindi. Albatta, har bir amal uning to'g'ri o'ylangan rejasi samaradorligi bilan bog'liqdir. Ko'zlangan natijaga erishish uchun maqom san'atining uchta – ilmiy, nazariy hamda amaliy mezonlari bo'yicha ish olib borish ko'zda tutildi:

- maqom san'atining azaliy an'alarini qayta tiklash va jonlantirish bilan bog'liq ilmiy, ta'lim hamda amaliyotdagi ustoz-shogird an'alarini davr talabiga mos holda yangicha zamonaviy ko'rinishda shakllantirish;
- maqom san'ati tarbiyasi, ya'ni ta'lim jarayonini muvofiqlashtirish va boshlang'ich ta'limdan boshlab rivojlanish integratsiyasining yagona tizimini shakllantirish;
- o'rganish va targ'ibot masalasini xalqaro miqyosgacha milliylik negizida olib chiqish.

Bu uch jarayonni amalga oshirish strategiyasida ilmiy tadqiqot, amaliyot va bevosita amalga oshirish mezonlarining oqilona yo'li ta'lim bilan bog'liq. Shu bois, ayni jarayonga katta e'tibor qaratilib, ta'lim tizimini tubdan o'zgartirish va muqobil tizim yaratishga kirishildi.

Ilk qadam sifatida azaliy an'analarni shakllantirishda rahnamolik qiladigan ikki ixtisoslashgan markaz — O'zbek milliy maqom san'ati markazi va Baxshichilik san'ati markazi davlat muassasasi sifatida ta'sis etildi.

Markazlarning asosiy vazifasi — maqom va baxshichilik san'atini ilmiy jihatdan o'rganish, tarixiy va nazariy asoslarini qayta tadqiq etish, ijrochilik yo'nalishlarini bilimdon ustozlar rahnamoligida o'zlashtirish hamda ijrochilik amaliyoti bo'yicha respublika va xalqaro miqyosidagi anjumanlar, festivallar, tanlovlar tashkil etish. Shuningdek, bu san'at turlariga tegishli ilmiy tadqiqot bo'yicha risolalar, monografiyalar, ensiklopediyalar, lug'atlar, darsliklar, o'quv qo'llanmalar, nota to'plamlarini yaratish va ta'lim jarayoniga tatbiq etish.

Maqom san'atini qayta rivojlantirish, bevosita maqom ijrochiligining zamonaviy ko'rinishini shakllantirish borasida qator yo'nalishlarda tizimli ishlar amalga oshirildi. Jumladan:

- 2018-yildan boshlab respublikaning o'n uchta viloyatida namunaviy maqom ansambllari tashkil etilib, ularga yosh, bilimdon ijrochilar jalb etildi va tajribali ustozlar ta'lim-tarbiya berishga jalb etildi;
- 2019-yildan boshlab maqom san'atining zamonaviy ijodiyotini davr talabi bilan muvofiqlashtirish masalasida "Maqomlar asosida yaratilgan eng yaxshi kompozitorlik asari", "Eng yaxshi bastakorlik asari" va musiqashunoslar o'rtasida "Eng yaxshi yaratilgan o'quv adabiyoti" nominatsiyalari bo'yicha respublika tanlovlarini muntazam o'tkazish yo'lga qo'yildi. Bu tanlovlar 3-4 yildan beri ijobiy natijalarini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, kompozitorlarning yangi zamonaviy asarlari, bastakorlarning yangi maqom asarlari va musiqashunoslarning monografiya, o'quv adabiyoti va nota to'plamlari o'quv tizimini isloh qilishda samarasini bermoqda.

Quvonarlisi, bu an'anaga aylanib, eng quyi tizimlarda ham tanlovlar o'tkazish tobora odatiylik kasb etyapti. Viloyatlarda tumanlararo har yili o'tkazilib kelinayotgan yosh maqom ijrochilari tanlovlari misolida ularni yaqqol ko'rishimiz mumkin.

- 2019-yili Farg'ona viloyati Marg'ilon shahrida maqom san'atiga yo'naltirilgan va ushbu san'at turini sahna mahorati orqali targ'ib etishga mo'ljallangan maqom teatri tashkil etilib, har yili 3-4 ta yangi spektakl yaratilmoqda. Teatrning maqomga asoslangan spektakllarida umuman yangi yo'nalish, mumtoz musiqa san'ati orqali maqomlarni tinglash va undan bahra olishga alohida ahamiyat qaratilmoqda. IV yoshlar teatr san'ati xalqaro forumida namoyish etilgan "Navoiy" maqom spektakli mutaxassislar olqishiga sazovor bo'lib, jamoaga mutlaq g'oliblik keltirdi. Bu orqali maqsadli yo'nalish o'zini oqlayotganini, spektakllarning musiqiy negizi, asosan, maqom namunalaridan tashkil topganini ko'rish mumkin;

- 2020-yili Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti tashkil etilib, maqom san'ati integratsiyasini muvofiqlashtirish mezonlarida asosiy yetakchilik vazifasini bajaradigan oliy ta'lim muassasasi sifatida ish boshladi. 2021-yildan magistratura, 2022-yildan esa doktorantura bo'limlari faoliyat boshladi va hozir maqom san'atini ilmiy tadqiq etish borasidagi ilmiy izlanishlar olib borilmoqda;

- oliy ta'limga tayyorlovchi baza sifatida Buxoro, Urganch, Farg'ona hamda Toshkent shaharlarida maqom san'atiga ixtisoslashtirilgan yangi mintaqaviy (lokal) maktab-internatlar, baxshichilik san'atiga ixtisoslashtirilgan respublika maktab-internatlari tashkil etilib, 5, 6, 7-sinflarga iqtidorli o'quvchilar tanlab olindi. Ularga yangidan maqom san'atiga moslashtirilgan o'quv rejalar, o'quv-fan dasturlari va ustoz-shogird an'analari asoslangan holda yangicha ta'lim berish boshlandi;

- yangi o'quv dasturlariga qator fanlar kiritilib, muassasalar zarur mutaxassislar bilan ta'minlandi. Xususan, bolalar musiqa va san'at maktablari o'quvchilari uchun yangi "Maqom alifbosi" fanining maxsus adabiyoti yaratildi;

- 2020-yili maqom san'atiga ixtisoslashgan Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti o'tiladigan tarixiy, nazariy va ixtisoslik fanlarini tubdan yangiladi. Barcha talabalar uchun "O'zbek maqomi tarixi va nazariyasi" fani kiritildi. Barcha yo'nalishlarning xususiyatlaridan kelib chiqqan holda fan dasturi va o'quv adabiyotlari tayyorlandi va o'quv jarayoniga tatbiq etildi;

Albatta, yangi fanlar va yangi yo'nalishlar joriy qilinishi bevosita mahoratli mutaxassislarga ehtiyojni oshiradi. Zero, maqom san'ati mukammal janr va uning negizida ijodiy mezon alohida ahamiyat kasb etadi. Ayni jarayon mutaxassislarni topish va jalb etish masalalarida qo'l keladi. Institutdagi ta'lim jarayoning amaliy

ijrochilik bilan bog‘liqligi va unga katta e‘tibor qaratilishi ham muammoga yechim bo‘la oladi.

Shuningdek, zamonaviy jarayon davr talabi darajasida munosabatni talab etadi. Yangi pedagogik texnologiyalar, ijrochilik maktablari va uslublarining shakllangan an‘analarini o‘zlashtirish har bir ijrochiga ijodiy yondashishni taqozo qiladi. Albatta, bu jarayon yangicha talqinlar va yangicha sayqallangan asarlar ijrosini kashf etadi.

Masalan, ta‘limga “Aruz va musiqa”, “Maqom turkumidagi g‘azallar poetikasi”, “Aruz va ritm”ning kiritilishi va mutaxassisning mashg‘ulotlari talabalarni nafaqat musiqiy, balki badiiy jarayonning musiqa bilan hamohang rivojlanish an‘analarini o‘zlashtirishga undaydi va yangicha qarashlar bilan musiqiy tafakkurning shakllanishiga sabab bo‘ladi. Ayniqsa, “Maqom solfejiosi”ning milliy ohanglardagi namunalari va ularni kuylash texnikasi, metro-ritmik formulalarining milliy negizda rang-barang ko‘rinishda ijro etilishi har qanday talabani mustaqil ijodga chorlashi muqarrar.

Muammolar hamisha bo‘lgan. Agar ular bo‘lmasa, rivojlanish ham bo‘lmaydi. Masalan, maqomlar ijrosida azaldan nimparda muammosi bo‘lgan. To‘g‘rirog‘i, ijro amaliyotida ustoz san‘atkorlarning ijro talqinlarida go‘zal ifodalangan. Lekin uning nazariy jihatlarini aniqlab, muayyan nazariyasini yaratish doimo muammo bo‘lib kelgan. Buning birinchi sababi tinglovchilarning qulog‘iga Yevropacha uslubdagi lad va tovushqatorlar deyarli 1 asr davomida muhrlanib qolganidadir. Ularni o‘rgatish uchun davlatning ta‘lim jarayoni o‘z ta‘sirini ko‘rsatishi kerak. Bu borada Maqom markazi va institutining yetakchi musiqashunos olimlari va ustoz sozandalari tomonidan ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Birlamchi yutuqlar ham mavjud. Qayd etish joizki, bu jarayon XVI asrda mavlono Abdurahmon Jomiy tomonidan boshlab berilgan. To‘g‘ri, o‘zbek maqomlarining ijrochilik san‘atida asosiy omil ijrochi tomonidan amalga oshirilishi va nimpardali ohang tarannumi ham aynan ijrochi qaroriga bog‘liq ekani o‘z isbotini topmoqda. Yaqin kunlarda Maqom markazining ilmiy tadqiqot sho‘basi va institutimiz olimlari tomonidan bu masalaga oydinlik kiritilib, o‘zbek milliy musiqa nazariyasi ta‘lim jarayoniga kiritiladi.

Bu kabi harakatlar, albatta, maqomlar ijrochilik amaliyotiga o‘ziga xos o‘zgarishlar olib kelishi muqarrar. Hozirning o‘zida bunday nimpardalar bilan ijro etishga urinishlar bor. Maqomlar va mumtoz musiqa ijrochiligidagi yangicha talqinlar, musiqa namunalari asl mavzusi, kuyi saqlangan holda turli naqsh va bezaklar, tembrli ohanglar bilan rang-barang ijro etish ommalashmoqda. Masalan, maqom ansambli xalq orasida keng ommalashgan “Munojot” ashulasini ana shunday

yangicha ohanglar bilan bezab ijro etdi. Buni zamonaviy ijrochilikda yangi tendensiya deb qabul qilish o‘rinli bo‘ladi. Zero, ijod bor joyda rivojlanish bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Holmurodovna R. U. I., Oqila S. Makom art is a priority in the musical culture of Uzbekistan //Проблемы педагогики. – 2020. – №. 2 (47). – С. 87-88.
2. Kholmurodovna R. U., Obidovna R. M. Social norms, sanctions and personality //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 115-118.
3. Рамазонова У. Х., Сайфуллаева О. М. Развитие чувства ритма у детей //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 49-51.
4. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An’anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o‘rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501.
5. Ramazonova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 336-339.
6. Рамазонова Ў. Х. ТАЛАБАЛАРДА МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ, ГУРУҲ БИЛАН ИШЛАШ ВА УНИ БОШҚАРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ.
7. Kholmurodovna U. R. Formation of publicistic performing skills in singing. – 2021.
8. Рамазонова У. Х., Эсанова М. Ж. ПОДГОТОВКА МОЛОДЫХ ПЕВЦОВ К АНСАМБЛЕВОМУ ВЫСТУПЛЕНИЮ //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1. – С. 88-91.
9. Ramazonova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
10. Ramazonova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.
11. Kholmurodovna R. O., Abdulatif T. Note Reading Exercises in Primary Classes in Music Schools //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2024. – Т. 4. – №. 5. – С. 231-233.
12. Kholmurodovna, R. O., & Ilkhomovich, T. R. (2024). A Look at Some of the Problems of Teaching Solfeggio in Children's Music and Art Schools. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(5), 228-230.
13. Jamilovna E. M. Musiqa o‘qituvchisini zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga tayyorlash //INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCE SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – Т. 1. – №. 1. – С. 160-164.

14. Kholmurodovna, Ramazonova Ogiloy, and Torayev Ruslan Ilkhomovich. "A Look at Some of the Problems of Teaching Solfeggio in Children's Music and Art Schools." *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION* 4.5 (2024): 228-230.
15. Jamilovna E. M. Musiqa o'qituvchisini zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga tayyorlash //INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCE SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – T. 1. – №. 1. – C. 160-164.
16. Kholmurodovna R. O., Abdulatif T. Note Reading Exercises in Primary Classes in Music Schools //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2024. – T. 4. – №. 5. – C. 231-233.
17. Kholmurodovna, Ramazonova Ogiloy, and Torayev Ruslan Ilkhomovich. "A Look at Some of the Problems of Teaching Solfeggio in Children's Music and Art Schools." *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION* 4.5 (2024): 228-230.
18. Saidaxmedov S. et al. XORAZM MAQOMLARINING TALABALARGA O'RGATISH USULLARI //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – C. 324-326.
19. Ramazonova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
20. Ramazonova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – T. 2. – №. 1. – C. 336-339.
21. Рамазонова У. Х. Эсанова Махлиё Жамиловна Подготовка Молодых Певцов К Ансамблевому Выступлению. – 2021.
22. Рамазонова Ў. Х. Талабаларда маънавий-ахлоқий тушунчаларни шакллантириш, гуруҳ билан ишлаш ва уни бошқариш тамойиллари //Scientific progress. – 2021. – T. 1. – №. 5. – C. 586-590.
23. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An'anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o'rni //Science and Education. – 2022. – T. 3. – №. 1. – C. 496-501.
24. Olimov S. S., Mamurova D. I. Directions For Improving Teaching Methods //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – C. 9671–9678-9671–9678.
25. Aminov, A. S., Mamurova, D. I., & Shukurov, A. R. (2021, February). Additional and didactic game technologies on the topic of local appearance. In *E-Conference globe* (pp. 34-37).
26. Olimov S. S., Mamurova D. I. Information Technology in Education //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 17-22.